



**Atıfta Bulunmak İçin / Cite This Paper:** Kyly, M., Murzaraimov, B., Düzenli, M., Eyüpođlu, O., Korkmaz, M. ve Gökçe, F. (2019). "Kırgızistan'daki Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlikleri Ve Sorunları", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4): 3101-3125.

**Geliř Tarihi / Received Date:** 27 Mart 2019

**Kabul Tarihi / Accepted Date:** 23 Nisan 2019

#### Araştırma Makalesi

## KIRGIZİSTAN'DAKİ DİN GÖREVLİLERİNİN MESLEKİ YETERLİKLERİ VE SORUNLARI<sup>1</sup>

**Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ**

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi  
*mustafa.koylu@manas.edu.kg*  
ORCID: 0000-0002-3754-0751

**Doç. Dr. Bakıt MURZARAIMOV**

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi  
*bakit.murzaraimov@manas.edu.kg*  
ORCID: 0000-0002-8757-6998

**Doç. Dr. Muhittin DÜZENLİ**

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi  
*muhittin.duzenli@manas.edu.kg*  
ORCID: 0000-0002-0916-5181

**Prof. Dr. Osman EYÜPOĐLU**

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi  
*osman.eyupoglu@manas.edu.kg*  
ORCID: 0000-0001-6912-4739

**Doç. Dr. Mehmet KORKMAZ**

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi  
*mehmet.korkmaz@manas.edu.kg*  
ORCID: 0000-0002-6873-4313

**Dr. Öđr. Üyesi Ferhat GÖKÇE**

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi  
*ferhatgokce@hotmail.com*  
ORCID: 0000-0002-8181-1088

### z

Kırgızistan yaklaşık 70 yıl Sovyet yönetimi altında kaldıktan sonra, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, diğer alanlarda olduğu gibi din ve devlet ilişkilerinde de yeni bir dönem başlamıştır. Ülkedeki yaygın din eğitimi konusunda da en önemli gelişmelerden birisi hiç şüphesiz, 1993 yılında "Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresi"nin kurulmasıdır. Bağımsızlık ncesi ülkede yalnızca 39 cami bulunurken, bu sayı 2018 yılı itibariyle 2838'e ulaşmıştır. Bu camilerden 2457'si (% 86,6'sı) ilgili makamlar tarafından kayda alınmış durumdadır. Diğer camiler ise henüz kayıt altına alınmamıştır. Camilerin fiziki yapısı ve sayısı kadar, buralarda görev yapan din görevlilerinin mesleki yeterlikleri ve

<sup>1</sup> Bu makale Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi BAB Projesi tarafından desteklenen bir projeden özetlenerek hazırlanmıştır.

yetişmişlik düzeyi de son derece önemlidir. Zira camilerden gereği kadar yararlanmanın yolu orada görev yapan imamların mesleki yeterliliklerine; din eğitimi açısından sahip oldukları donanımına bağlıdır. Zira din kendini anlatmamakta; daima din eğitimi alan insanlar aracılığıyla anlatılmaktadır. Dolayısıyla din görevlisi demek o toplumda din anlayışının niteliği demektir. Kaliteli ve doğru bir dini eğitimle donatılmış din görevlileri, dinin o toplumda doğru işlev sergilemesinin biricik teminatıdır ve bu nedenle mesele çok önem arz etmektedir. İşte bu makalenin amacı da, Kırgızistan genelinde camilerde görev yapan din görevlilerinin mesleki yeterliliklerini ve mesleki bazı sorunlarını ele alarak, daha iyi görev yapabilmelerini temin için birtakım önerilerde bulunmaktır. Bu amaçla Kırgızistan'da görev yapan din görevlilerine yönelik bir alan araştırması yapılmıştır. Bu araştırmada 206 din görevlisine anket uygulanmış, ayrıca yedi bölge gezilerek, bölge kazıları ve bazı imamlarla mülakat da yapılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Kırgızistan, Muftiyat, İmam, Cami, Din eğitimi

## VOCATIONAL PROFICIENCIES AND PROBLEMS OF IMAMS IN KYRGYZSTAN

### Abstract

After living for about 70 years under the ruling of Soviet Union, Kyrgyzstan proclaimed its own independency in 1991. With the gaining of its independency, a new period has begun in relations between state and religion as well as other fields. One of the most important developments in terms of common religious education was that "Religious Office for Kyrgyzstan Muslims" was established in 1993. While before the independency, there were only 39 mosques in the country, as of 2018 there were 2838 mosques. Out of these mosques 2457 have been registered by state. Other mosques have not been registered yet. However, vocational proficiencies and educational levels of imams are important as well as the number of mosques and their physical constructions. For the way of taking advantages from the mosques depends on the imams served over there. Thus, the aim of this article is to investigate vocational proficiencies and problems of imams who work at mosques in Kyrgyzstan and then give some suggestions for doing much better duties in Kyrgyzstan. For this purpose, a field research has been done for imams in Kyrgyzstan. In this research, a questionnaire was conducted to 206 imams, in addition, seven districts were visited and some interviews were done by some imams and *kazıs*.

**Key Words:** Kyrgyzstan, Muftiyat, Imam, Mosque, Religious education

### 1. GİRİŞ

Kırgızistan yaklaşık 70 yıl Sovyet yönetimi altında kaldıktan sonra, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, diğer alanlarda olduğu gibi din ve devlet ilişkilerinde de yeni bir dönem başlamıştır. 1991'den günümüze, devletin din konusunda yürüttüğü politikaları üç aşamaya ayırarak incelemek mümkündür.

İlk aşamada liberal yaklaşım sergilenmiş ve din konusunda oldukça serbestlik tanınmıştır. İkinci aşamada, devlet tarafından bir ölçüde kontrol etme adımları atılmıştır. Üçüncü aşamada ise, yeni din kanunu ile din-devlet ilişkilerinde yeni bir yapılanmaya gidilmiştir (Malikov ve Usubaliev, 2009: 141-142).

Yukarıda zikrettiğimiz birinci aşamada Kırgızistan, din ve vicdan özgürlüğü ve insan hakları kapsamında ilk adım olarak çok sayıda uluslararası anlaşmayı kabul etmiştir.<sup>2</sup> İkinci aşamada, devlet tarafından belli bir ölçüde dinî kontrol etme ihtiyacı duyulmuştur. Ancak bu

<sup>2</sup> Bu anlaşmalar arasında, "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"; "Medeni ve Siyasî Haklar Uluslararası Sözleşmesi", "Din ya da İnanca Dayalı Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi"; "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi" sayılabilir.

kontrole rağmen post-Sovyet ülkeleri arasında Kırgızistan'da kabul edilen kararnameler,<sup>3</sup> yine de devletin din siyaseti konusunda oldukça liberal ve demokratik bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Ancak ülkedeki bu aşırı dini özgürlüğün, ruhsatsız dinî kurum ve okulların ortaya çıkmasına, radikal inançların yayılmasına, İslam fanatizmi propagandasının artmasına zemin teşkil ettiğini söylemek de mümkündür. Bu gelişmeler sonucunda devlet, artık din alanında meydana gelen sorunlara karışmamak ve kayıtsız kalmak tutumundan 1996 yılının başlarında vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu amaçla, Cumhurbaşkanlığına bağlı, 13 Mayıs 1996'da Din İşleri Komisyonu kurulmuştur.

Üçüncü aşamada, yeni kabul edilen din kanunu ile din-devlet ilişkilerinde yeni dönem başlamıştır (Mejdunarodniye Normı, 2010). Böylece ülkedeki mevcut dinî durum, din-devlet ilişkileri ve devletin dinî politikası tekrar gözden geçirilerek, farklı dine mensup kişiler arasındaki anlaşmazlıkları ve devlet yapısını sarsacak zararlı faaliyetleri engellemek amacıyla, Anayasa ve yasalar çerçevesinde tüm dinî kuruluşların faaliyetlerini ve kayıt işlemlerini düzenleyen net bir sistemin oluşturulması ön görülmüştür.

Ülkedeki din-devlet ilişkilerine paralel olarak, yaygın din eğitimi konusunda da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bununla beraber, yaygın din eğitimi konusundaki en önemli gelişmelerden birisi hiç şüphesiz, “Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresi”nin kurulmasıdır. Yaklaşık 50 yıl kadar Taşkent idaresine Kırgızistan Müslümanları Kazıyatı olarak bağlı kaldıktan sonra, Kazıyat 1993'te kendi idaresinin bağımsızlığını açıklayarak, “Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresi” (Muftiyat) adını almıştır (Büyükalaca, 2003: 135). Ancak Muftiyat'ın Adalet Bakanlığı tarafından onaylanarak resmîyetini ve tüzel kişiliğini kazanması 21.01.1997'de gerçekleşmiştir.

Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı'na tekabül eden Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresi (KDMİ), ülke sınırları içinde İslam'la ilgili tüm dini kurumları, faaliyet yürüten din eğitimi merkezlerini, camileri, cemaatleri ve tüm ülke Müslümanlarını bir araya getiren bir kurumdur. Halk arasında “Muftiyat” olarak adlandırılan idarenin başkanı, “Hz. Mufti” olarak anılır ve aynı zamanda ülke Müslümanlarının dini lideridir. İdarede Hz. Muftiden sonra dini açıdan ikinci sırada gelen yöneticiler, kadınlardır. KMDİ'nin ülke bölgelerindeki temsilcilikleri Kazıyatlardır. Bunlar, ülke genelinde İslam öğretilerinin yaşanmasını sağlamak ve ülke Müslümanları arasında birlik ve beraberliği temin etmek için kurulmuşlardır (Cumanov, 2009: 31-32).

<sup>3</sup> Söz konusu kararnameler şunlardır: “İnanç Özgürlüğü ve Dini Kurumlar” ile ilgili kanun ve 1996'da onu tamamlayan, Cumhurbaşkanı “O merah po realizasii prav grajdan Kırgızskoy Respubliki na svobodu sovesti i veroispovedaniya (Din ve Vicdan Özgürlüğü Konusunda Kırgızistan Cumhuriyeti Vatandaşların Haklarını Uygulamak İçin Önlemler Hakkında)” kararnamesi.

Muftiyatın pek çok görev ve sorumluluğu olmasına rağmen (Büyükalaca, 2003: 135; Aydar, 2009: 88-89), en önemli görevlerinden birisi ülkedeki cami hizmetlerini yürütmektir. Gerçekten de cami ve mescitler Hz. Peygamber döneminden günümüze kadar İslam toplumlarının en merkezi konumunu oluşturmuşlardır. Zira camiler, her hangi bir yaş, cinsiyet, eğitim, sosyo-ekonomik, ırk vs. açısından hiçbir ayırım yapmadan tüm Müslümanlara hizmet veren önemli kurumların başında gelmektedir. Camilerin ibadet fonksiyonlarının ötesinde, en önemli görevlerinden birisi de hiç şüphesiz, din eğitime olan katkısıdır. Zira gerek vaazlar, gerek hutbeler ve gerekse diğer dini içerikli faaliyetlerle halkın din eğitimi ihtiyacının karşılanmasında çok önemli yeri vardır. Bu durum Kırgızistan halkı için çok daha önemlidir. Nedeni de hem uzun yıllar din eğitiminden mahrum kalması, hem de okullarında henüz yeteri kadar din öğretiminin yapılamamasıdır. Durum böyle olunca halk büyük ölçüde dinle ilgili bilgileri camilerden almaktadırlar. Cami hizmetlerinin en önemli yanlarından birisi de ülkenin en ücra köşesine kadar nüfuz etmeleridir. Bağımsızlık öncesi ülkede yalnızca 39 cami bulunurken, bu sayı 2018 yılı itibariyle 2838'e ulaşmıştır.<sup>4</sup> Ancak camilerin fiziki yapısı ve sayısı kadar, buralarda görev yapan din görevlilerinin mesleki yeterlikleri, liyakat ve yetmişlik düzeyi de son derece önemlidir. Çünkü cami cemaati homojen bir yapıya sahip değildir. Yediden yetmiş her yaşta insanların gidebildiği gibi, cinsiyet açısından, sosyo-ekonomik açıdan, eğitim açısından da çok farklı hedef kitleyle muhatap olmak durumundadır. Bu yüzden de camilerde görev yapan din görevlilerinin de çok yönlü yetiştirilmeleri bir zarurettir.

## 2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Kırgızistan'daki dini durum ve din eğitimiyle ilgili yapılan çalışmalar olmakla birlikte (Kozukulov, 2005; Akif ve Pay, 2009; Kozukulov, 2017; Yusubov, 2016), bunlar hala sınırlıdır ve konuda yapılması gereken önemli çalışmalar vardır. Yapılabilecek çalışmalardan birisi de din görevlileri ile ilgilidir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Kırgızistan genelinde camilerde görev yapan din görevlilerinin mesleki yeterliklerini ve mesleki sorunlarının neler olduğunu ortaya koymaktır. Bu çerçevede onların sosyo-ekonomik ve kültürel tabanları, din görevliliğine bakışları, meslekten memnuniyet durumları, din görevlisi-toplum ilişkileri, mesleki bilgi ve yeterlik durumları, Müftiyat'tan beklentileri, sorunları gibi konular araştırılmaya çalışılmıştır.

Din görevlilerinin yeterlik durumlarını, beklenti ve sorunlarını araştırmak öncelikle bu hizmeti yürüten görevlilerin nitelikleri ve bu konuda yapılması gerekenler konusunda konunun muhataplarına önemli katkılar sağlayabilir. Dolayısıyla, bu araştırmanın sonuçları halen Kırgızistan genelinde görev yapan din görevlileri için gerçekleştirilecek hizmet için eğitim çalışmalarına katkı sunabilir.

<sup>4</sup> <https://muftiyat.kg/maalyamat/>, 02.10.2018.

Ayrıca mevcut görevlilerin yeterliklerine ilişkin veri sunan bu çalışma, bundan sonra bu mesleğe eleman seçiminde aranması gereken kriterlerin belirlenmesi, buna ilişkin süreçlerin daha bir netleştirilmesi konusunda da yol gösterebilir. Yine bu çalışma, Kırgızistan'da camilerdeki din hizmetlerini ve eğitimini planlayan, yöneten, denetleyen kurumlara, bu hizmetlerin daha sistemli ve kurumsal hale getirilmesi konusunda yapılacak çalışmalara katkı sunabilir.

Yine bu çalışma, genelde Kırgızistan'da din eğitimi, özelde ise bu ülkede görev yapan din görevlileri ile ilgili olarak yapılabilecek başka araştırmalara da kaynaklık edebilir.

### 3. YÖNTEM

Araştırma bir alan çalışması olduğundan, literatür ağırlıklı bir çalışma yerine, daha çok alandaki durumu tespiti yönelik bir yöntem izlenmeye çalışılmıştır. Bunun için de Kırgızistan'ın şartları dikkate alınarak, din görevlilerine uygulanmak üzere anket soruları hazırlanmıştır. Oluşturulan anket soruları, Kırgızcaya tercüme edilerek, bir ön deneme yapılmış, anlaşılmayan ya da yanlış anlaşılan sorular tekrar düzeltilmiştir. Ankete son şekli verildikten sonra, izin almak üzere Muftiyat'a gidilmiş ve uygulanacak anketler, Muftiyat'a da takdim edilmiştir.

Sözü edilen anket soruları 2018 yılı içinde, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile İman Fondu'nun din görevlilerine yönelik ortaklaşa düzenledikleri "hizmet içi eğitim kurslarına" gelen imamlara uygulanmıştır. Din görevlilerine anket uygulamadan önce, anket dağıtacak kişiler bu konuda bilgilendirilmiştir. Uygulanan anketler, kapalı zarf içerisinde tarafımıza ulaştırılmıştır.

Bir taraftan anket uygulamaları devam ederken, diğer taraftan da araştırma ekibi Kırgızistan'ın yedi bölgesini temsil eden Kazıyatlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu sayede hem onların bu konudaki görüşleri alınmış, hem de o bölgelerdeki camiler ziyaret edilerek, bazı imamlarla da bizzat mülakat yapılmış ve konuyla ilgili bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu gezi ve gözlemler yoluyla da ciddi bilgilere ulaşılmıştır. Daha çok bir sohbet havasında geçen bu görüşmelerde konuyla alakalı sorular sorulmuş, elde edilen cevaplar kayda geçirilerek, daha sonra değerlendirilmiştir.

Araştırmanın evrenini Kırgızistan'da görev yapan tüm din görevlileri oluşturmaktadır. 2018 yılı itibarıyla Kırgızistan'da toplamda 2457 kayıtlı cami (kayıtsızlarla toplamda 2838 cami) ve buralarda görev yapan 2500'e yakın imam bulunmaktadır. Bu evrenden tesadüfi olarak seçilen örneklem ise 206 kişiden oluşmuştur. Dolayısıyla örneklemin evreni temsil etme oranının yeterli ve önemli sayılabilecek bir değerde olduğu söylenebilir (% 8).

Araştırmada anket ve mülakat yoluyla elde edilen bulgular, bilgisayar ortamına aktarılarak, nicel veriler SPSS programı yardımıyla, nitel veriler ise betimsel analiz yoluyla

belli bir sistematik yapıya kavuşturulmuş. Daha sonra ilgili tartışma ve yorumlar yapılarak araştırma sonuçlandırılmıştır. Bir proje kapsamında gerçekleştirilen bu çalışma esas itibarıyla daha geniştir.<sup>5</sup> Ancak burada bilimsel makale format ve sınırlarına uyularak daha kısa bir şekilde verilmiştir.

#### 4. BULGULAR VE YORUMLAR

##### 4.1. Katılımcılar Hakkında Genel Bilgiler

Bu bölümde Kırgızistan'ın değişik bölgelerinde görev yapan din görevlilerinin demografik özelliklerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

**Tablo 1.** Din Görevlilerinin Görev Yaptıkları Bölgeler

	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Batken	86	41,7
Oş	59	28,6
Isık-Köl	56	27,2
Cevapsız	5	2,4
Toplam	206	100,0

Araştırmaya katılan din görevlilerinin çoğu (% 42) Batken'de, diğer bir kısmı Oş (% 29) ve Isık-Köl (% 27) bölgelerinde görev yapmaktadır. 5 kadar katılımcı bu soruya cevap vermemiştir. Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki, her ne kadar diğer bölgelerde görev yapan din görevlilerine anket uygulanamadıysa da, onlarla da mülakat yapılarak, tüm bölgelerde görev yapan din görevlilerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

**Tablo 2.** Din Görevlilerinin Görev Yaptıkları Yerler

	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Köyde	166	80,6
İlçede ya da kasabada	9	4,4
Şehirde	26	12,6
Cevapsız	5	2,4
Toplam	206	100,0

Araştırmaya katılan din görevlilerinin büyük çoğunluğu (% 80,6'sı) kırsal kesimde yani köylerde yaşamaktadır. İlçe ya da şehirde yaşayanların oranı ise % 17'dir. Bu veriler aynı zamanda Kırgızistan'ın henüz tam anlamıyla şehirleşmediğini, nüfusun önemli bir kısmının coğrafi ve ekonomik nedenlerden dolayı, kırsal kesimde yaşadığını göstermektedir. Bu verilerden hareketle, sadece şehirdeki değil, kırsal kesimdeki halkın da din hizmetlerine daha çok ağırlık verilmesi gerektiği söylenebilir. Zira kasaba ve şehirlerdeki insanlar değişik kaynaklardan dinini öğrenme imkânı elde ederken, bu durum kırsal kesimlerde daha sınırlı olabilmektedir. Diğer taraftan cahil kalan insanları manipüle etmek daha kolay olduğundan, buralarda yaşayan halkın dini ihtiyaçlarını, alanında uzman din görevlileriyle yerine getirmek

<sup>5</sup> Bu makale Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi BAB Projesi tarafından desteklenen bir projeden özetlenerek hazırlanmıştır. Geniş bilgi için söz konusu projeye bakılabilir.

oldukça önemlidir. Ancak ileride de değinileceği gibi devlet, din görevlilerine maaş vermediğinden ve köylerdeki halkın da imamların giderlerini karşılayamadıklarından dolayı, bu bölgelere imamlar ya hiç gitmemekte ya da daha yeterince ehil olmayan insanlar gitmektedir ki, bu da ayrı bir sorun oluşturmaktadır.

**Tablo 3.** Din Görevlilerinin Öğrenim Durumları

	Sayı	%
İslam Üniversitesi	15	7,3
Medrese	71	34,5
Diğer	99	48,1
Cevapsız	21	10,2
Toplam	206	100,0

Katılımcıların öğrenim durumuna ilişkin dağılımlarına bakıldığında, medresede öğrenim görenlerin oranının en yüksek (% 34,5) düzeyde olduğu görülmektedir.<sup>6</sup> İslam Üniversitesi'nden<sup>7</sup> eğitim aldıklarını söyleyenlerin oranı ise % 7,3'tür. En yüksek oranı "diğer" seçeneğini işaretleyenler (% 48,1) oluşturmaktadır. Katılımcıların % 48 gibi önemli bir kısmı diğer seçeneğini işaretlemiş olmasına rağmen, "Diğer" seçeneğinin yer aldığı açık uçlu soruya cevap veren görevli sayısı sadece 12 kişi olmuştur. Bunlardan 9'u Kur'an Kursu, 1'i İman Vakfı, 1'i hoca, 1'i de medrese cevabını vermiştir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla, 87 kadar görevli "diğer" seçeneğini işaretlemesine rağmen, ne tür eğitim aldığı ya da nereden mezun olduğu konusunda her hangi bir bilgi vermemiştir. Ya da bu bilgiyi yazmaktan imtina etmiştir. Ayrıca bu soruya görevlilerin % 10 kadarı da hiç cevap vermemiştir. Bütün bu oranlar, araştırmaya katılan din görevlilerinin eğitim seviyesinin genelde düşük olduğunu göstermektedir. Görevlilerin Kur'an bilgisine yönelik verdikleri cevaplar da bunu doğrular niteliktedir. Bu verilerden çıkan diğer önemli bir sonuç ta, Kırgızistan'da din görevlisi olabilmek için belli bir eğitim ve öğretim şartının aranmamasıdır. Zaten bu durumu kendileriyle mülakat yaptığımız kazılar (kadılar) ve din görevlileri de doğrulamaktadır. Camilerde görev yapacak kişilerin atanmasına ilişkin henüz muayyen bir atama kriteri yoktur. Açık bulunan bir

<sup>6</sup> Kırgızistan'da medreseler Dini İdareye bağlı olan din eğitimi kurumlarıdır. Medreselerin açılması, işletilmesi, ders programlarının yapılması gibi hususlar, Muftiyat'ın (Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresi'nin) kontrolündeyken, medreselerin denetimi Din İşleri Komisyonu tarafından gerçekleştirilmektedir. Medreselerin eğitim süresi biri hazırlık olmak üzere, üç, dört ya da beş yıl olarak değişmektedir. Buralarda tamamen klasik anlayışla, "hücre eğitimi" adıyla bilinen eğitim şekli uygulanmaktadır. Dersler büyük çoğunlukla İslami konularla sınırlı olup, eğitimlerini başarıyla tamamlayan öğrencilerine "icazetname" verilmektedir. 2018 yılı itibarıyla ülkede 1 Üniversite, 8 Enstitü, 22 yüksek medrese, 28 orta medrese, 20 Kur'an Kursu ve 13 başlangıç medresesi olmak üzere toplam 92 medrese bulunmaktadır.

<sup>7</sup> Günümüzde İslam Üniversitesi olarak faaliyet gösteren bu kurum, 1991 yılında dönemin müftüsü olan Kimsanbay acı Abdrahmanov'un girişimiyle Hz. Ömer İslam Medresesi adı altında Kırgızistan'da kurulmuş ilk dini eğitim kurumudur. 1993 yılında Hazreti Umar İslam Enstitüsüne, 2003 yılında ise Kırgızistan İslam Üniversitesi olarak bir üniversiteye dönüştürülmüştür. Üniversite Hanefi mezhebi ve Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat esasında İslami ilimleri öğretmekte, eğitim süresi erkeklerde beş, kızlarda ise dört yıl sürmektedir. Mezunlarına "Arap Dili ve Şeriat İlimleri Uzmanı" diploması verilmektedir. Mezunlar bu belgeyle resmi kurumlar hariç, Muftiyat'a bağlı kurumlarda kadı, kadı yardımcısı, imam, müezzin, din görevlisi, medrese ve enstitülerde hoca vs. olarak çalışabilmektedirler. Ayrıca bu kurum, mezunlarına ekstra iki yıl daha hizmet içi eğitim vererek, bunlara imamlık belgesi vermektedir. Geniş bilgi için bkz. Elvin Yusubov, "Kırgızistan'da Din Eğitimi", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2016, ss. 120-121.

camiiye görevli atanacağı zaman, ya ilan verilmekte ya da o caminin bulunduğu yerdeki kimselerin isteği doğrultusunda Muftiyat mülakat yaparak müracaat yapanlar arasından birisini din görevlisi olarak atamaktadır. Mülakat yaptığımız kişilerden aldığımız bilgilere göre, din görevlisi olarak atanacak kişilerde mesleki yeterlikten ziyade, atanacak kişinin Muftiyat'la olan ilişkisi belirleyici olabilmektedir.<sup>8</sup> Daha doğrusu, Muftiyat istediği kişinin atamasını yapabilmektedir. Buna ilave olarak, bazı yabancı ülke insanları da (örneğin Kuveyt, Suudi Arabistan) kendi yaptırdıkları caminin imamının kendi istekleri doğrultusunda atamasının yapılmasını sağlamaktadırlar.<sup>9</sup> Burada dikkat çeken diğer önemli bir husus da, medrese ve İslam Üniversitesinin Muftiyat tarafından desteklenmesine ve eğitim ve öğretiminin verilmesine rağmen, görev yapan ve araştırmaya katılan din görevlilerinin ancak % 40 kadarının bu kurumlardan mezun olan kişilerden olmasıdır. Son olarak, şu hususu da belirtmek gerekir ki, şu anda ülkede dört ilahiyat fakültesi olmasına rağmen,<sup>10</sup> henüz ilahiyat fakültesi mezunlarının din görevliliği mesleğini tercih etmemiş olması veya yetkililerce tercih edilmemiş olmasıdır. Elbette bunun çeşitli nedenleri olmakla beraber, en önemli nedeni de din görevliliği mesleğinin yeterli ekonomik getirisinin olmamasıdır.

**Tablo 4.** Din Görevlilerinin Görev Süresi

	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
1-5	107	51,9
6-10	40	19,4
11-15	21	10,2
16-20	11	5,3
21 üstü	18	8,7
Cevapsız	9	4,4
Toplam	206	100,0

Araştırmaya katılan din görevlilerinin görev süresi açısından dağılımlarına bakıldığında, çoğunun (yaklaşık % 52) henüz 1-5 yıl arası görev yapmış olan yeni elemanlar oldukları görülmektedir. İkinci en yüksek oran % 19,4 ile 6-10 yıl arası görev yapanlara aittir. Görev süresi arttıkça oran düşmekte ve bu da katılımcıların görev süresi açısından deneyimli olmadıkları anlamına gelmektedir. Ancak aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, katılımcıların % 66'sının 40 ve üzeri yaşta kimseler olduklarına baktığımızda ise, Kırgızistan'da meslek olarak din görevliliği istihdamının henüz yeni olduğu anlaşılmaktadır.

<sup>8</sup> İnceleme yaptığımız yerlerden elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde, atanacak kişilerde aranan en önemli vasıflardan birisinin de, Tebliğ Cemaatine mensup olması gerektiği anlaşılmıştır.

<sup>9</sup> Bu durum özellikle Oş ve Batken tarafında yaşanmaktadır. Zira camilerin büyük çoğunluğu bu bölgelerde bulunmakta, cami yapımına katkı sağlayan yabancı ülkeler, cami imamı atanmasında da kendi belirledikleri kişilerin atanmasını sağlamaktadırlar.

<sup>10</sup> Kırgızistan'da 2018 yılı itibarıyla dört ilahiyat fakültesi vardır. Bunlar Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Araşan İlahiyat Fakültesi, Arabayev Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Bunlardan en eskisini Oş İlahiyat Fakültesi (1993'te açılmıştır) oluştururken, en yenisini de Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (2011-2012 açılış yılı) oluşturmaktadır. Şimdiye kadar ilahiyat fakültelerinden mezun olan öğrencilerin sayısının bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bunların önemli bir kısmı farklı alanlarda çalışmaktadırlar.



Bu bulgular aynı zamanda, son yıllarda din görevlilerine daha fazla ihtiyaç duyulmaya başlandığı şeklinde de yorumlanabilir. Zira ülke bağımsızlığına kavuştuğunda ülkede sadece 39 cami varken, bu sayı her yıl gittikçe artmakta ve doğal olarak yeni din görevlilerine de ihtiyaç duyulmaktadır.

**Tablo 5.** Din Görevlilerinin Yaşı

	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
18-24	6	2,9
25-29	14	6,8
30-34	20	9,7
35-39	25	12,1
40 ve üzeri	136	66,0
Cevapsız	5	2,4
Toplam	206	100,0

Katılımcıların çoğu (% 66'sı) 40 ve üzeri yaştadır. Yaş azaldıkça oran da düşmektedir. Bu bulgular bize, din görevlilerinin önemli bir kısmının gençlerden değil, yetişkinlerden oluştuğunu göstermektedir. Aslında bu durum, din görevliliği mesleği için ideal bir durumdur. Zira din görevliliği mesleğinde, dini bilgi yeterliliği kadar yaş da önemlidir. Çünkü halk nazarında belli bir güveni sağlamak için yaş önemli bir faktördür. Ancak bu olumlu verilere eğitim düzeyinin yeterliliği açısından ulaşamamaktayız.

#### 4.2. Katılımcıların Görev Yaptıkları Yerle İlgili Bulgular

Bu kısımda din görevlilerinin görev yaptığı yerle ilgili bulgulara yer verilmiştir. Bu bağlamda cami cemaatinin sayısı ve cami cemaatinin yaş ortalaması sorularına cevap aranmıştır.

**Tablo 6.** Cami Cemaatinin Artıp-Eksilme Durumu

	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Gün geçtikçe artmaktadır	146	70,9
Gün geçtikçe azalmaktadır	5	2,4
Değişmemektedir	45	21,8
Cevapsız	10	4,9
Toplam	206	100,0

Kırgızistan'daki dini durum ve gelişmelerin seyri bir hayli sıkıntılı olmuştur. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde, gerek dindarlara yapılan baskı, gerekse din eğitimi kurumlarına getirilen kısıtlamalar dikkate alındığında, uzun bir süre din eğitiminin askıya alındığı görülmektedir. Din eğitimindeki olumlu gelişmeler ancak bağımsızlık sonrası olabilmıştır. Bu durum, kendini hem cami ve medrese sayılarındaki artışta hem de cemaat sayısında göstermektedir. Bizim de merak ettiğimiz husus, camilere devam eden cemaatin sayısal durumuydu. Acaba cemaat sayısı azalmakta mıdır yoksa artmakta mıdır? Bu soruya din görevlilerinin % 70'den fazlası cemaatin gün geçtikçe arttığını ifade etmektedir. Cemaat sayısının değişmediğini ifade edenler ise % 21,8'de kalmıştır. Cemaat sayısının azaldığını

belirtenlerin oranı ise sadece % 2,4'tür. Cemaat sayısının arttığına ilişkin bu tablodan hareketle, Kırgızistan'da dini hayattaki canlanmanın giderek arttığını belirtebiliriz.

**Tablo 7.** Cami Cemaatinin Yaş Ortalaması

	Sayı	%
15-25	36	17,5
26-35	108	52,4
36-50	50	24,3
51 ve üstü	4	1,9
Cevapsız	8	3,9
Toplam	206	100,0

Cami cemaatinin yaş ortalaması olarak en yüksek oran, % 52,4 ile 26-35 arası yaş grubu çıkmıştır. İkinci sıradaki kesim, % 24,3 ile 36-50 arası yaş grubudur. Üçüncü sıradaki kesim ise, % 17,5 ile 15-25 arası yaş grubudur. Kısaca cami cemaatinin yaş ortalaması yaklaşık % 70'le 15-35 arası yaş grubuna denk gelmektedir. Bu da bize cemaatin yaş ortalamasının oldukça genç bir kesimden oluştuğunu göstermektedir. Bu durum, doğrudan Kırgızistan'ın bağımsızlığıyla ilgilidir. Zira bağımsızlık öncesi dini inanç ve uygulamalara yönelik baskı ve zulümler, halkın dini inanç ve pratiklerden uzaklaşmasına neden olmuştur. Ancak bağımsızlık sonrası halk, dini inanç ve özgürlüğüne kavuşunca, cami ve cemaat sayısı da artmaya başlamıştır. Ancak sonuç ne olursa olsun, cami cemaatinin genç olması oldukça önemli bir durumdur ve bunun doğru ve yeterli bir şekilde değerlendirilmesi gerekir.

#### 4.3. Din Görevliliğine Bakış ve Memnuniyet Durumlarına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında araştırmaya katılan din görevlilerinin bu mesleği seçme nedenleri, mesleğe ilişkin bakışları ve bu mesleği yapmaktan memnuniyet durumları gibi konulara ilişkin bulgular ele alınmıştır.

**Tablo 8.** Din Görevliliği Mesleğini Seçmeye Etki Eden Faktörler

	Sayı	%
Başka bir mesleğe girememek	4	1,9
Aile ve yakınların istekleri	26	12,6
Dini kaygılar	95	46,1
Başka sebepler	66	32,0
Cevapsız	15	7,3
Toplam	206	100,0

Tabloda görüleceği üzere, araştırmaya katılan din görevlilerinin % 46 gibi büyük bir kısmı din görevliliğini seçmekteki gerekçesinin “dini kaygılar” olduğunu ifade etmektedir. Görevlilerin dine hizmet, Allah rızası gibi nedenlerle bu mesleği tercih ettiklerini söylemesi önemli bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, görevlilerin % 32 gibi bir kısmı da “başka sebeplerle” bu mesleği tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bunun açıklaması olarak yazdıkları ifadelerle bakıldığında, yaklaşık 20 kadar görevlinin, “*insanlar seçti*”, “*halk seçti*”, “*cemaat seçti*”, “*insanlara*

*imam lazımdı*”, *“halk istedi”* gibi görüşler dile getirdikleri görülmüştür. Yukarıdaki tabloya bakıldığında yine yaklaşık % 13 oranındaki bir görevli grubunun, bu mesleği “aile ve yakınlarının isteğiyle” seçtiklerinin ifade edildiği görülmektedir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla, araştırmaya katılan görevlilerin önemli bir kısmının imamlık mesleğini seçmelerinde kendi tercihlerinden ziyade, halkın isteği, imam yokluğu, ailenin isteği gibi çevresel faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Bu görüşlerin içerisinde, sadece beş kadar görevli, *“Allah’ın rızası için”*, *“İnsanlara hizmet etmek için”*, *“Allah’ın rızası, din hakkında geniş bilgiye sahip olmak”*, *“İnsanlara hizmet etmek için, Allah’ın rızası için”*, *“bu bir sorumluluktur”* gibi ifadeler yazmışlardır. Bütün bu cevaplardan anlaşıldığı kadarıyla, bu mesleği Allah rızası ya da hizmet etmek gayesiyle, kendi rızasıyla ve isteğiyle seçenlerin yanı sıra, halkın talebi, ailenin isteği gibi kendilerinin dışındaki nedenlerle ifa edenler de bulunmaktadır.

**Tablo 9.** Din Görevlilerinin Meslekleriyle İlgili Memnuniyet Durumu

	Sayı	%
Çok memnunum	83	40,3
Memnunum	105	51,0
Kısmen memnunum	9	4,4
Memnun değilim	2	1,0
Cevapsız	7	3,4
Toplam	199	96,6

Din görevlilerine sorulan *“Genel olarak bu mesleği yürütmekten memnun musunuz?”* şeklindeki soruya onların yaklaşık % 40’ı “çok memnunum”, % 51’i “memnunum”, % 4’ü “kısmen memnunum”, % 1’inin de “memnun değilim” seçeneğini işaretledikleri görülmektedir. Buradan anlaşıldığına göre, araştırmaya katılan görevliler, (bir kısmı başka bir takım nedenlerle bu mesleği seçmiş olsalar da) büyük oranda bu mesleği yapmaktan dolayı memnun gözükülmektedirler. Bu veriler oldukça önemlidir. Zira yapılan işin sevilmesiyle mesleki başarı arasında doğrusal bir ilişki vardır. Daha çok manevi saiklerle yapılan din hizmetlerinde ise, mesleğin sevilerek yapılması daha önemli bir durumdur.

#### 4.4. Din Görevlilerinin Toplumla Olan İlişkileri

Din görevlilerinin en önemli özelliklerinden birisi toplum temelli hizmet yapmalarıdır. Dolayısıyla gerek onların toplumla ilişkileri, gerekse toplumun din görevlileriyle olan ilişkileri din hizmetinin niteliğinde önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede araştırmada din görevlilerinin cemaatle ilişkileri, onlara bakışları ve gerçekleştirmiş oldukları hizmetlere ilişkin düşünceleri ve ilgileri bazı sorularla incelenmeye çalışılmıştır.

**Tablo 10.** Din Görevlilerinin Cemaatle Olan İlişkileri

	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Cemaatim bana her konuda yardımcı olur	127	61,7
Cemaatim bana orta derecede yardımcı olur	64	31,1
Cemaatim bana çok az yardımcı olur	7	3,4
Cemaatim bana hiçbir zaman yardımcı olmaz	0	0,0
Cevapsız	8	3,9
Toplam	206	100,0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, araştırmaya katılan din görevlilerinin yaklaşık % 62 gibi büyük bir çoğunluğu, “Cemaatim bana her konuda yardımcı olur” seçeneğini işaretlemiştir. % 31 oranındaki bir görevli grubu da, “Cemaatim bana orta derecede yardımcı olur” seçeneğini işaretlemiştir. Bu sonuçlardan anlaşıldığına göre, araştırmaya katılan din görevlilerinin büyük bir kısmı (% 92,8) görev yaptıkları yerdeki cemaatin kendilerine yardımcı olduğunu ifade etmektedirler. Oldukça az sayılabilecek bir görevli grubu ise, bu konuda onlardan farklı düşünmektedir. Buna göre, araştırmaya katılan din görevlilerinin cemaatleriyle olan ilişkilerinin genel olarak olumlu olduğu söylenebilir. Elbette burada söz konusu görevlilerin görev yaptıkları camilerdeki cemaat sayısı, onların vermiş oldukları din hizmetine olan ilgi düzeyleri de önemlidir.

**Tablo 11.** Toplumun Din Görevlilerine Bakışı

	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Toplumda din görevlilerinin önemli bir yeri ve itibarı vardır	172	83,5
Halka göre din görevliliğinin diğer mesleklerden bir farkı yoktur	19	9,2
Toplumun din görevlilerine bakışı olumsuzdur	6	2,9
Cevapsız	9	4,4
Toplam	206	100,0

Toplumun din görevlilerine bakışına ilişkin olarak sorulan bu soruya, araştırmaya katılan görevlilerin yaklaşık % 84’ü “Toplumda din görevlilerinin önemli bir yeri ve itibarı vardır” şeklindeki seçeneğe “evet” cevabını vermiştir. Onların % 10’a yakını ise, “Halka göre din görevliliğinin diğer mesleklerden bir farkı yoktur” şeklindeki seçeneği işaretlemiştir. Din görevlilerinden yaklaşık % 3 gibi küçük bir kısmı ise, “Toplumun din görevlilerine bakışı olumsuzdur” seçeneğini işaretlemiştir. Bu tablodaki veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, araştırmaya katılan din görevlilerinin büyük bir kısmı (% 83,5) görev yaptıkları bölgedeki halkın kendilerine olumlu baktığını düşünmektedirler. Dolayısıyla din görevlileri, kendilerinin toplum nazarında olumlu bir itibarı olduğu görüşündedirler. Durumun gerçekte böyle olup olmadığı ayrıca araştırılmaya ve sorgulanmaya muhtaçtır. Nitekim bazı sorulardan elde edilen bulgular, bu konuyu ayrıca tartışmamızı gerekli kılmaktadır.

#### 4.5. Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilik Durumu

Din görevlileri, camilerde namaz kıldırma, hutbe okuma, vaaz etme, sohbet ve ders verme, cenaze ve nikâh gibi işlemleri yerine getirerek halkın dinle ilgili talep ve ihtiyaçlarını karşılamak durumundadırlar. Bu anlamda onların dini konularda topluma önderlik ve rehberlik ettiklerini söylemek mümkündür. Burada sayılan bu ve benzeri dini görevler de pek çok mesleki yeterliliği gerekli kılmaktadır. Bu yeterlikler, en genel ifade ile “alan bilgisi,” “genel kültür bilgisi” ve “din eğitimi bilgi ve becerisi” olarak sıralanabilir. Bu sınırlı araştırmada görevlilerin yeterlik durumlarını ortaya koymak amacıyla, bunlardan alan bilgisi ile ilgili olarak önce genel bir soru sorulmuş, daha sonra, açık ve kapalı uçlu birkaç soru ile bazı boyutlara ilişkin bilgi elde edilmeye çalışılmıştır.

**Tablo 12.** Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlik Durumları

	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Çok yeterli	7	3,4
Yeterli	94	45,6
Biraz yeterli	50	24,3
Yetersiz	18	8,7
Çok yetersiz	10	4,9
Cevapsız	27	13,1
Toplam	206	100,0

Tabloda görüldüğü üzere, din görevlilerine sorulan “Mesleğinizi temsil etme açısından kendinizi nasıl görüyorsunuz?” şeklindeki soruya, onların ancak % 3 gibi çok az bir kısmı “çok yeterli” şeklinde cevap vermiş, yaklaşık % 46’sı ise kendisini “yeterli” olarak değerlendirmiştir. Bu iki bulgu birlikte değerlendirildiğinde, katılımcıların yaklaşık yarısının kendisini mesleği temsil bakımından yeterli gördüğü söylenebilir. Diğer bulgulara bakıldığında, onların % 24’ünün kendini “biraz yeterli” gördüğü anlaşılmaktadır. Buradan anlaşıldığına göre, söz konusu görevliler, kendilerinde daha fazla yetersizlik görmektedirler. Yine katılımcıların yaklaşık % 9’u kendisini “yetersiz” görmekte iken, yaklaşık % 5’i “çok yetersiz” görmektedir. Kendilerini kısmen yeterli görenler, yetersiz görenler ve çok yetersiz görenler birlikte değerlendirilecek olursa, katılımcıların % 40’ına yakının bu mesleği temsil etme bakımından kendilerini yetersiz gördükleri söylenebilir. Diğer taraftan bu soruyu cevapsız bırakan %13 civarındaki grup da bu guruba dâhil edilebilir. Zira onların kendilerini yeterli görme durumunda, yukarıdaki şıklardan birisini seçmeleri beklenirdi.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin kendilerini hangi konularda yetersiz gördüklerini daha derinlemesine tespit etmek amacıyla onlara, doğrudan mesleki hayatlarıyla ilgili birkaç soru daha sorulmuştur. Bu sorulara ilişkin tablolar aşağıda verilmiştir.

**Tablo 13.** Din Görevlilerinin Kur'an-ı Kerim Bilgisi Açısından Durumları

	Sayı	%
Hafızım	7	3,4
Hafız değilim	172	83,5
Cevapsız	27	13,1
Toplam	206	100,0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, araştırmaya katılan din görevlilerinin ancak % 3 kadarı hafız olduğunu, yaklaşık % 84'ü ise hafız olmadığını söylemiştir. Katılımcıların %13'ü ise bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Hafız olmak, din görevliliği için zorunlu bir şart olmamakla beraber, bu mesleğin daha iyi icra edebilmesi ve bu özelliğinden dolayı halkın ona daha çok itibar edebilmesi için önemli bir vasıftır. Bu sorunun bir devamı olarak, araştırmaya katılan görevlilerin ezberlerinde olan Kur'an sayfası sayısı sorulmuştur. Buna ilişkin bulgular ise şöyledir:

**Tablo 14.** Din Görevlilerinin Ezberinde Olan Kur'an-ı Kerim Sayfa Sayısına İlişkin Durumları

	Sayı	%
1-5 sayfa	26	12,6
6-10 sayfa	33	16,0
11-20 sayfa	64	31,1
21-50 sayfa	21	10,2
51-100 sayfa	11	5,3
101 ve üstü	6	2,9
Cevapsız	45	21,8
Toplam	206	100,0

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere, din görevlilerinin yaklaşık % 13'ü ezberlerinde 1-5 sayfa; % 16'sı 6-10 sayfa; % 31'i 11-20 sayfa, % 10'u 21-50 sayfa, % 5'i 51-100 sayfa ve ancak % 3 kadarı da 101 ve üzeri sayfa ezberi olduğunu ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim 30 cüzden oluşmakta ve her bir cüz de 20 sayfadan oluşmaktadır. Buna göre, araştırmaya katılan görevlilerin yaklaşık % 60'ı sadece bir cüz kadarlık ezberle bu görevi sürdürmektedir. Kaldı ki, bunlardan yaklaşık % 30'u sadece 1-10 sayfa arası ezbere sahiptir. Dolayısıyla söz konusu görevlilerin ancak Fatıha ve namaz sureleri diye bilinen kısa sureleri bildikleri anlaşılmaktadır. İki cüz kadar ezberi olanlar ancak % 10 kadardır. 3-5 arası cüz ezberi olanlar % 5 iken, beşten fazla cüz bilenler ise ancak % 3'tür. Bütün bu bulgulara göre, araştırmaya katılan din görevlilerinin ezber Kur'an bilgisi bakımından oldukça yetersiz oldukları söylenebilir.<sup>11</sup>

Kur'an-ı Kerim'in ezbere okunması kadar, mealinin ve tefsirinin okunması da önemlidir. Zira din görevliliği sadece Kur'an'ı yüzüne ve ezbere okumayı gerekli kılmaz, aynı zamanda onun içeriğinden haberdar olmayı da gerekli kılar. Bu çerçevede araştırmaya katılan din görevlilerine Kur'an-ı Kerim'i Rusça veya Kırgızca okuyup okumadıkları sorulmuştur.

<sup>11</sup> İmamlar yalnızca Kur'an açısından değil, İslam'ın ikinci önemli kaynağı olan hadis konusunda da oldukça yetersizdirler. Geniş bilgi için bkz. Kudrat Artıkbaev, "Kırgızistan'daki Camilerde İmamların Vaazlarında Kullandıkları Hadislerin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi: Oş Örneği" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

Buna ilişkin bulgular şöyledir:

**Tablo 15.** Din Görevlilerinin Kur'an Mealini (Rusça/Kırgızca) Okuma Durumları

	Sayı	%
Hiç okumadım	8	3,9
Çok az okudum	62	30,1
Yarısını okudum	35	17,0
Çoğunu okudum	39	18,9
Tamamını okudum	53	25,7
Cevapsız	9	4,4
Toplam	206	100,0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, katılımcıların yaklaşık % 4'ü Kur'an mealini "hiç okumadım" derken, % 30'u "çok az okudum" cevabını vermiştir. Buradan anlaşıldığına göre, din görevlilerinin üçte birinden fazlasının Kur'an mealini neredeyse hiç okumadığı söylenebilir. Katılımcıların % 17'si "yarısını okudum" derken, yaklaşık % 20'si "çoğunu okudum" demiştir. Tamamını okuduğunu söyleyenlerin oranı yaklaşık % 26'dır. Bütün bu verilerden hareketle, araştırmaya katılan din görevlilerinin içinde Kur'an mealini baştan sonra okuyanların oranının beklenen düzeyde olmadığı söylenebilir. İslam'ın birinci ve en temel kaynağı Kur'an'dır. Aslında her Müslüman'ın Kur'an mealini okuyarak, içeriği hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Ancak meseleye din görevliliği mesleğini icra edenler açısından bakıldığında, imamların Kur'an mealini, hatta farklı tefsirlerini mutlaka okumaları ve cemaatini de Kur'anî bilgiler doğrultusunda irşat etmeleri gerekir.

**Tablo 16.** Din Görevlilerinin Arapça Bilgi Seviyesi

	Sayı	%
Çok iyi	3	1,5
İyi	17	8,3
Orta	64	31,1
Zayıf	76	36,9
Bilmiyorum	10	4,9
Cevapsız	36	17,5
Toplam	206	100,0

Katılımcılara sorulan "Arapça bilgi seviyeniz ne durumdadır?" şeklindeki soruya, "çok iyi" diyenler, % 1,5; "iyi" diyenler % 8; "orta" diyenler % 30 kadardır. Bu bilginin zayıf olduğunu söyleyenler % 37, hiç olmadığını söyleyenler ise % 5'tir. Katılımcıların % 17'si de bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Buna göre katılımcıların içinde Arapça bilgisi iyi olanların oranının oldukça az olduğu görülmektedir. Arapça bilgi seviyesi de din görevliliği mesleğinde olmazsa olmaz şartlardan birisidir. Zira Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere, İslami kaynakların çoğunluğu Arapça eserlerden oluşmaktadır. En azından temel eserleri anlamak için Arapça gereklidir. Ancak şu da bir gerçektir ki, Arapça dil öğretimi pek çok İslam ülkesi için bir sorun olmaya devam etmektedir.

**Tablo 17.** Din Görevlilerinin Ortalama Gelir Durumları

	Sayı	%
1-3 bin som	7	3,4
4-6 bin som	20	9,7
7-10 bin som	53	25,7
11-15 bin som	14	6,8
16-20 bin som	6	2,9
21-30 bin som	6	2,9
Cevapsız	100	48,5
Toplam	206	100,0

Araştırmaya katılan görevlilere “Ailenizdeki bütün çalışanlar ve ek gelirleriniz dâhil edildiğinde ortalama aylık geliriniz toplamda ne kadardır?” sorusu sorulmuştur. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, katılımcıların % 3,4’ü aylık gelirin 1-3 bin Som\*, yaklaşık % 10’u 4-6 bin Som, yaklaşık % 26’sı 7-10 bin Som, yine yaklaşık % 3’ lük iki gruptan biri 16-20 bin Som ve diğeri de 21-30 bin Som olduğunu yazmıştır. Bu veriler bir bütün olarak düşünüldüğünde, din görevlilerinin ekonomik durumlarının oldukça düşük olduğu söylenebilir. Din görevlilerinden yaklaşık % 49 gibi büyük bir kısmı ekonomik duruma ilişkin bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Aslında bu da ayrıca araştırılmaya değer bir sonuçtur. Fakat genel olarak bakıldığında, din görevlilerinin ekonomik durumlarının çok iyi olmadığı ortadadır. Bunu biz Talas şehrine yaptığımız gezide de gözlemledik. Talas kazısı (kadısı), İman Fondu’nun\* aylık olarak verdiği beş bin Somun kesildiğini duyan bazı din görevlilerinin nerdeyse kalp krizi geçireceklerini söylemişti. Zira din görevlileri az da olsa sürekli bir gelir olduğu için bu uygulamadan son derece memnundular. Yine Oş’ta Süleyman Too Cami imamına “*Bu beş bin Som az değil mi?*” diye sorduğumuzda, bize “*Eskiden bu para da verilmiyordu, dolayısıyla keşke bu para düzenli olarak her ay ödense, biz buna razıyız*” demişti. İşin daha da kötü yanı, İman Fondu tarafından köylerde görev yapan imamlara her hangi bir maaş ödemediğinden, kimse oralara görev yapmaya gitmemekte ve buralarda halk da din hizmetlerinden mahrum kalmaktadır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, diğer mesleklerde olduğu gibi, din görevliliği mesleğinde de olumlu sonuçlar alabilmek için, en azından ülkenin şartlarına göre, ailelerini asgari düzeyde de olsa geçindirebilecek muayyen bir ücretin ödenmesi son derece önemli ve gereklidir. Aksi takdirde, din hizmetlerinden beklenen verim alınmadığı gibi, bir takım suiistimallere de kapı açılmış olmaktadır.

\* 14.03. 2019 tarihi itibarıyla 1 TL yaklaşık 12.7 som, 1 \$ ise, 68.9 som civarındadır.

\* İman Fondu, Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak, faaliyet gösteren ve Türkiye’nin önerisi ve maddi desteğiyle kurulan, Türkiye Diyanet Vakfı’na benzer faaliyetler yürütmekle birlikte farklılık özellikleri de bulunan bir kurumdur.



#### 4.6. Din Görevlilerinin Verilen Hizmetlerin Niteliğinin Artırılması İçin İstek ve Önerileri

Araştırmaya katılan din görevlilerine sadece sorunlar sorulmamış, yaşanan sorunlara ilişkin çözüm önerileri getirmeleri de istenmiştir. Bu amaçla onlara bazı açık uçlu sorular sorulmuştur. Ancak açık uçlu sorulara genelde cevap verme oranı beklenene kıyasla düşük çıkmıştır. Bu konudaki sorulardan bir tanesi; “*Bu hizmetin gelişmesi için Muftiyattan talepleriniz neler?*” şeklindedir. Buna ilişkin cevapların düzenlenmiş hali aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 18.** Din Görevlilerinin Muftiyattan Beklentileri

	<i>Kişi Sayısı</i>
İmamlara daha fazla eğitim verilsin	12 kişi
Dini kitaplar verilsin, hutbeler verilsin	4 kişi
Maddi yardım yapılsın (maaş vb.)	7 kişi
Adaletle iş yapılsın	3 kişi
Dini gruplarla ilgili gerekeni yapsın	2 kişi
Diğer	6 kişi
Toplam	33 kişi

Burada da görüldüğü üzere, araştırmaya katılan görevlilerin Muftiyattan en fazla talep ettikleri husus, kendi eğitimlerinin geliştirilmesidir. Onlar bu amaçla verilecek hizmet içi eğitim etkinliklerinin daha fazla yapılmasını istemektedirler. Araştırmaya katılan bazı din görevlileri ise, özellikle maddi yardım konusunu dile getirmişler ve Muftiyatın, kendilerine maaş temini ve caminin ihtiyaçları gibi konularda destek olunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Daha önce de ifade edildiği üzere, Kırgızistan'da camilerin ihtiyaçları gönüllü olarak cami cemaati tarafından karşılanmaktadır. Bazı imamlar ise Muftiyatın adil bir şekilde işlerini yapması gerektiğini ifade etmiştir. Yine bazı görevliler de Muftiyatın farklı dini gruplar konusunda etkili kararlar alması, en azından kendi görüşünü bildirmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bu konuda dile getirilen bazı görüşler şöyledir: “*Maaşa zam yapsın*”; “*Maaşı müftülük versin*”; “*Destek versin*”; “*Para gidecek şeyleri emreder, ama kendileri bir kuruluş bile vermez*”; “*Elektriğe yardım etsin*”; “*Şeriat ile iş yapsın*”; “*Adaletli ve herkese aynı davransın*”; “*Adalet*”; “*Farklı grupları idare etsin*”; “*Tenirçiler (tanrıclık inancına sahip olanlar) hakkında kendi fikrini bildirsin*”. Ayrıca, “*hacca göndersin*”; “*bize kadro versin*”; “*eğitilmiş olanları imam yapsın*”; “*köydeki imamlar ilçedeki imama bağlı olsun*” gibi bireysel önerilerde de bulunulmuştur.

Araştırmaya katılan din görevlilerine ayrıca, bu hizmetin gelişmesi için “*Yönetimden/Devletten talepleriniz nelerdir?*” şeklinde bir soru sorulmuştur. Onların bu soruya yazmış oldukları cevaplar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 19.** Din Görevlilerinin Devletten Beklentileri

	<i>Kişi Sayısı</i>
Caminin elektrik parasına ve diğer ihtiyaçlarına yardım etsin	15 kişi
İmamlara maddi destek olsun	7 kişi
Birlik, beraberlik, barış	5 kişi
Adaletle yönetsin	5 kişi
Farklı dini grupları yönetsin	4 kişi
Diğer	6 kişi
Toplam	42 kişi

Araştırmaya katılan din görevlilerinin en fazla dile getirdikleri talep, caminin elektriğinin devlet tarafından karşılanması veya bu konuda destek olunmasıdır. Bunu, imamlara destek olunması gerektiğine ilişkin öneriler takip etmektedir. Bu konudaki bazı görüşler şöyledir: *“Elektriğin parasından zorlandık yardım etsin”*; *“Caminin elektriğine yardım etsin”*; *“Cami inşaatına yardım etsin”*. İmamlarla ilgili olan bazı talepler ise şöyledir: *“İmamların sosyolojik ve ekonomik durumunu iyileştirsin”*; *“İmamları memur yapsın”*; *“Az olsa bile, yardım etsin”*; *“Dine destek olsun”*; *“Din adamlarına destek versin”*; *“İmamlara araba satın alsın”*. Bütün bu veriler, imamların Kırgızistan’da vermiş oldukları din hizmetinin ekonomik anlamda zorluklar içerdiğini açıkça göstermektedir. Dolayısıyla imamlar bu mesleği yaparken, ekonomik anlamda güçlük çekmektedirler. Bu güçlük caminin ihtiyaçlarının karşılanmamasıyla daha da katlanmaktadır. Ekonomik anlamda belli bir güce sahip olamama, imamları ve camileri farklı dini grupların istismarına da daha açık hale getirmektedir.

Tabloda görüldüğü gibi, öne çıkarılan diğer görüşler, devletin yönetim işlerinde adaletle davranması, birlik, beraberliğe, barışa önem vermesi, farklı dini grupları yönetmesi gibi hususlardır. Burada bazı görevliler, *“yasaklanan dini grupları köye, camiye sokmasın”*; *“Selefilere yönetsin”*; *“(Tebliğ Cemaatinin) İnkâr yakın grubunu idare etsin”*; *“Din adamları ile birlikte iş yapsın, terörden başka konular var onları konuşsun”*; *“İmamlara saygı duysun”*; *“Din adamlarına iyi davransın”* gibi görüşler de beyan etmiştir. Ayrıca, *“Okullarda (din) iman dersi verilsin”*; *“İnsanlara daha çok dini bilgi verilsin”*; *“Allah’ın emrettiği işleri yapsın”* gibi görüşler yazan görevliler de olmuştur.

Son iki soruya baktığımızda genel olarak din görevlilerinin hem Muftiyattan hem de devletten;

- Birinci istekleri kendi ekonomik durumlarının iyileştirilmesi;
- İkinci olarak cami ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı ve destek olunması;
- Üçüncü olarak, Muftiyatın din görevlileri arasında daha adil ve şeffaf davranması;
- Dördüncü olarak, toplumda görülen bir takım İslam dışı gruplarla mücadele edilmesi ve

e) Beşinci olarak daha iyi hizmet yapabilmek için camilere kaynak kitapların temini gibi hususları dile getirdiklerini belirtebiliriz.

## 5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Diğer bağımsız Türk devletlerinde olduğu gibi, Kırgızistan da Sovyet Birliği yönetiminin hâkim olduğu yaklaşık 74 yıllık tarihi boyunca, din eğitimi ve öğretiminden mahrum kalmıştır. Bu dönemde sadece resmi okullarda din karşıtı söylemler ve eylemler gerçekleştirilmemiş, aynı zamanda pek çok cami ve medrese de ya kapatılmış ya da gerçek amaçları dışında kullanılmıştır. Sonuçta en azından üç nesil, gerçek anlamda din eğitiminden uzak kalmıştır.

1991'de bağımsızlığa kavuşmasıyla birlikte, Kırgızistan'da pek çok alanda olduğu gibi dini inanç ve özgürlükler bağlamında da pek çok kazanımlar elde edilmiştir. Meseleye yaygın din eğitimi açısından bakıldığında bu anlamda en ciddi gelişme, Din İşleri Komisyonu ile KMDİ'nin (halk arasındaki adı ile Muftiyat'ın) kurulmasıdır. Ülkedeki din işleri, büyük ölçüde KMDİ tarafından deruhte edilmektedir. Ancak KMDİ de laiklik ilkesi gereği devlet tarafından desteklenmediğinden istenen şekilde görev yapamamaktadır. İşte bu çalışma da, KMDİ'ne bağlı camilerde görev yapan din görevlilerinin mesleki yeterlik ve sorunlarını ele alarak, mevcut durumu ortaya koymaya ve daha iyi bir din eğitimi için birtakım önerilerde bulunmaya çalışmıştır. Bu amaçla 2018 yılı içinde ülkenin yedi bölgesinde görev yapan 206 din görevlisine anket uygulanmış, ayrıca tüm bölgeler gezilerek, bölge kazı(kadı)ları ve din görevlileriyle mülakatlar yapılmış ve araştırma sonuçlandırılmıştır.

Genel olarak araştırmadan elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

- Ülkede hem cami sayısı hem de cemaat sayısı hızla artmaktadır. Zira bağımsızlığını kazandığı yılda ülke genelinde yalnızca 39 cami varken, şu anda ülke genelinde 2457'si kayıtlı olmak üzere toplam 2837 cami ve 521 mescit bulunmaktadır. Cami ve mescitlerin toplam sayısı 3358'dir. Camiler büyük ölçüde yerel halkın da katkısıyla (% 30) Mısır asıllı Kırgız vatandaşı Sait Bayyumi'nin Başkanlığını yaptığı "As-Sanabil Vakfı" tarafından inşa edilmektedir. Ülkede cami sayısıyla birlikte cemaat sayısı da hızla artmaktadır. Cemaatin en dikkat çeken yanı ise, oldukça genç bir yaş ortalamasına sahip olmasıdır. Bu durum oldukça memnuniyet verici olmakla beraber, asıl önemli olan bu cemaatin dini ihtiyaçlarının doğru ve yeterli bir şekilde karşılanamamasıdır.
- Fiziki açıdan bakıldığında, camilerin abdesthane ve tuvaletleri hariç, her hangi bir sorun gözükmemektedir. Camiler oldukça sade, temiz ve bakımlı gözükmemektedir. Ancak camilerde dini kaynaklar oldukça yetersizdir. Camilerde daha çok Tebliğ

Cemaatine ilişkin kaynaklar bulunmakta, bunun ötesinde Kur'an meali, hadis kitapları, hutbe ve vaaz kitapları ya çok yetersiz ya da hiç yoktur.

- Anket uyguladığımız din görevlilerinin büyük çoğunluğu kırsal kesimde görev yapmakta ve yaş ortalaması da büyük oranda (% 80'i) 35 yaş üzerindeki kişilerden oluşmaktadır. Görev süreleri açısından bakıldığında ise, büyük çoğunluğu (% 70'i) 1-10 yıl civarında görev yapanlardan ibarettir.
- Din görevlilerinin önemli bir kısmı medrese ve İslam Üniversitesinden mezun olmakla beraber, önemli bir kısmı da "diğer" seçeneğini işaretleyerek nerden mezun olduklarını belirtmemişlerdir. Ancak ister medrese isterse İslam Üniversitesi olsun, Kırgızistan'da din görevlisi olarak atanmak için resmi bir din eğitimi programı bulunmamaktadır. Ancak çoğunlukla din görevlileri, KMDİ tarafından desteklenen ve programı oluşturulan belli medreseleri bitirenlerle İslam Üniversitesi mezunlarından seçilmektedir. Burada en çok dikkat çeken husus ise, İlahiyat Fakültesi mezunlarının din görevliliği mesleğine atanmamaları ya da kendilerinin bu görevi tercih etmemeleridir.
- Din görevliliği mesleğine atanmak için resmi bir görevlendirme şekli bulunmamaktadır. İhtiyaç olan yerlere atamalar genellikle Muftiyat ya da onların temsilcileri durumunda olan şehirlerdeki kazı(kadı)lar tarafından yapılmaktadır. Muftiyat, imam olarak atayacağı kişilere mülakat yaparak, yetkin gördüğü kişilerin atamasını yapmaktadır. Ancak görüşme yaptığımız kişilerden ve bazı açık uçlu sorulara verilen cevaplardan anlaşıldığı kadarıyla, bu tür atamalarda objektif bir kriterin olmadığı, aksine bazı usulsüzlüklerin olduğu anlaşılmaktadır. Elbette bu durum, ehliyet ve liyakat konusuna gölge düşürmekte ve bir takım şaibelere neden olmaktadır.
- Din görevlilerinin mesleki yeterliklerine baktığımızda, özellikle kırsal kesimlerde ve küçük yerleşim yerlerinde görev yapan din görevlilerinin mesleki açıdan oldukça yetersiz oldukları görülmektedir. Bunun çeşitli nedenleri olmakla beraber, öne çıkan nedenleri şunlardır: Bir kere ekonomik nedenlerden dolayı din görevliliği mesleği cazip bir meslek olarak görülmemektedir. Durum böyle olunca, din görevliliği mesleğine fazla talep de olmamaktadır. İkinci bir neden, daha önce de değinildiği gibi, atama için belirli, somut ve şeffaf kriterlerin olmayışıdır. Din görevlisi olmak için gereken şartlar tam olarak belli olmadığı için, az çok bu mesleği yapabilecek olan kişiler, ya halkın talebi ya da kendi istekleri sonucu bu

göreve başlamaktadırlar. Bu da beraberinde mesleki açıdan yetersizliği getirmektedir.

- Mesleki yetersizlik alanlarına baktığımızda ise, en başta yeterli derecede Kur'an ezberine ve Arapça bilgisine sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Neredeyse din görevlilerinin % 60'ı, 20 sayfa civarında bir Kur'an ezberine sahiptir. Elbette bu miktar oldukça düşüktür. Ayrıca din görevlileri kendilerini vaaz ve halkla olan ilişkiler açısından da yetersiz görmektedirler. Tüm bu veriler, her şeyden önce din görevlilerinin mesleklerini icra etmek için gerekli olan dini eğitimi alamadıklarını göstermektedir. Mesleki alandaki yetersizlik, hem din görevlilerinin kendilerine karşı olan özgüvenlerini zedelemekte, hem de halk nezdinde gereken ilgi ve alakayı görmelerine engel teşkil etmektedir.
- Gerek kazı(kadı)ların gerekse din görevlilerinin verdikleri bilgilere göre, misyonerlerin faaliyetleri son derece azalmakta, Batken, Celalabad, Narın gibi bazı bölgelerde bulunan kilise sayıları da gittikçe düşmektedir. Ancak bazı bölgelerde Agahan faaliyetlerinin yoğun olduğu belirtilmektedir. Cemaat açısından bakıldığında ise, en faal ve etkin olan grubun Tebliğ Cemaati olduğu görülmektedir. Bu cemaat sadece camilerde faaliyetlerini yürütmekle kalmamakta, aynı zamanda ülkenin farklı yerlerine tebliğe çıkmaya devam etmektedir. Tebliğ cemaatine yöneltilen en büyük eleştiri ise, ilme yeterince önem vermeyip, sadece insanlara belli bazı iman esaslarının ve amellerin sevgisini aşılama çabasıyla yetinmesi ve dolayısıyla güncel meselelere yeterince uyum sağlayamaması yönündedir.
- Din görevlilerinin büyük kısmı mesleklerinden memnundurlar. Bu mesleği seçmelerindeki en önemli faktörlerin ilki dini kaygıları olup, % 46 oranında Allah rızası için bu mesleği seçtiklerini beyan etmişlerdir. Bununla birlikte, bu mesleği dış çevrenin talepleri, zorunluluklar gibi seçenler de önemli bir grubu oluşturmaktadır.
- Din görevlileri gerek cemaatle olan ilişkilerinden gerekse toplumun din görevlilerine bakış açısından memnun gözükmektedirler. Bu durum aynı zamanda, toplumun dine karşı pozitif ilgisinin de bir yansımasıdır. Zira toplumun önemli bir kesimi (% 76), dine karşı orta ya da ileri düzeyde ilgi duymaktadır.
- Din görevlilerinin gelir durumuna baktığımızda son derece yetersiz olduğu görülmektedir. Zira din görevlilerinin yarıya yakını gelir durumu hakkında bilgi

vermezken, cevap verenlerden % 40'ının da aylık geliri 10 bin Som kadardır. Bu da din görevlilerini suiistimale açık hale getirmekte veya farklı yönlerde sevk etmektedir.

- Din görevlileri gerek Muftiyattan ve gerekse devletten, kendi ekonomik durumlarının düzeltilmesini, belli bir gelirlerinin olmasını, camilerin elektrik ve ısıtma gibi ihtiyaçlarının karşılanmasını, camilerde dini kaynakların zenginleştirilmesini, atamalarda daha adil davranılmasını, toplum açısından zararlı olan birtakım dini gruplarla mücadele edilmesini istemektedirler.

Gerek din görevlilerinin ankete verdikleri cevaplar, gerekse gözlemlerimiz sonucunda ulaştığımız sonuçlar çerçevesinde, din görevlilerinin daha verimli hizmet yürütebilmeleri için de şu önerileri sunabiliriz:

- Din hizmetlerindeki dağınıklığı ve düzensizliği ortadan kaldırarak daha nitelikli bir din hizmeti sunabilmek için, din hizmetlerinin devlet kontrolü altında yürütülmesi gerekir. Bunun için de başta Muftiyat, yeniden oluşturularak devletin kontrolünde bir kurum haline getirilmelidir. Türkiye'deki uygulamaya benzer bir şekilde bu kurum doğrudan Başbakanlık ya da Cumhurbaşkanlığına bağlı bir teşkilat haline getirilerek, muhtemel keyfi uygulamaların önüne geçilmelidir. Böyle bir uygulama laiklik ilkesine ters düşmediği gibi, sosyal devlet ilkesine de uygun bir durumdur. Zira nüfusun büyük bir kısmı Müslüman'dır. Dolayısıyla Müslüman halkın güvenlik, sağlık, eğitim gibi bu ihtiyaçları da devlet tarafından doğru şekilde karşılanmalıdır. Ayrıca ülkenin birlik, beraberlik ve güvenliğini sağlamak için bu uygulama zaruri bir mesele halini almıştır. Aksi takdirde, Muftiyattaki bir takım kişi ya da kişilerin keyfi inisiyatiflerine bağlı olarak şekillenecek din hizmetleri istenmeyen farklı yönlerde kayabilir. Bu da topluma ve ülkenin geleceğine ciddi zararlar verebilir.
- Camilerde görev yapan din görevlileri devlet memuru olarak istihdam edilmelidir. Bu bağlamda din görevlilerinin maaşları devlet tarafından karşılanarak, diğer devlet görevlilerinde olduğu gibi, imamlara da sağlık ve emeklilik gibi her türlü haklar sağlanmalıdır. Din görevlilerini halkın fitre, zekât ve sadaka gibi bireysel yardımlarına muhtaç etmemek gerekir. Böyle bir uygulama, hem din görevlilerinin onurunu rencide etmekte, hem de İslam'ın ilke ve prensiplerine ters düşen bir takım uygulamaların devam etmesine neden olmaktadır. Sonuçta bu durum, hem dinin, hem ülkenin hem de dini kurumların itibarını zedelemektedir.

- Dini hizmetlerin ülkenin her noktasına ulaşabilmesi için, en azından geçici olarak küçük yerleşim birimlerinde görev yapan din görevlilerine de makul bir maaşın ödenmesi gerekir. Aksi takdirde maaş ödenmeyen bölgelere kimse gitmeyince, buralarda yaşayan halk, farklı dini grupların ve cemaatlerin hedef noktası haline gelebilir ve kolayca suiistimal edilebilir.
- Din görevlilerinin atanması konusunda belirli standartların getirilmesi gerekir. Bu önemli işi sadece birkaç kişinin inisiyatifine bırakmak doğru değildir. Burada esas olan, görev yapacak kişilerin hangi cemaat ya da gruba dâhil olduğu değil, meslekteki liyakati olmalıdır.
- Din görevlileri için bir mesleki yeterlilik standardı geliştirilmelidir. Zira farklı kurumlardan mezun olan kişiler, din görevlisi olarak atanabilmektedirler. Ancak bu eğitim kurumlarında da standart bir eğitim şekli olmadığından, hangi din görevlisinin bilgi düzeyinin ne olduğu da bilinmemektedir. Sonuçta bu durum da din hizmetlerinde verimliliği düşürmektedir.
- Her ne kadar camilerde görev yapacak ya da yapan imamların, İslam'ın temel konularını bilseler bile, pedagoji, psikoloji, felsefe ve sosyoloji gibi doğrudan cemaati ve çevresini ilgilendiren konular hakkında da bilgi sahibi olmaları gerekir. Zira günümüz bilgi toplumdur ve Kırgız toplumunda da gün geçtikçe bilgi düzeyi yükselmekte ve çeşitlenmektedir. Dolayısıyla bu bilgileri edinmek, hem din hizmetlerinin kalitesinin yükselmesine ve hem de din görevlilerinin toplumdaki imajlarının yükselmesine katkı sağlayabilir. Bunun için de ya din görevlilerinin yetiştiği okullara bu derslerin konulması gerekir ya da en azından “hizmet içi eğitim” kurslarıyla bu eksikliklerin giderilmesi gerekir.
- Cami inşası konusuna da belli bir düzen verilmelidir. Bu mimari açıdan olduğu gibi, camiye inşa eden şahıslar ve ülkeler açısından da dikkate alınması gereken önemli bir konudur. Zira camiye inşa eden şahıslar, bu hizmete karşılık kendi görüşlerinden olan kişilerin orada görev yapmasını isteyerek, ülkede dini açıdan farklı cemaat ve grupların oluşmasına zemin hazırlamaktadırlar. Bu nedenle camilerin, mümkün olduğunca o bölgenin özellikleri dikkate alınarak, ilgili yöre halkı tarafından inşa edilmesine çalışılmalıdır.

## KAYNAKÇA

- Artıkbaev, K. (2003). *Kırgızistan'daki camilerde imamların vaazlarında kullandıkları hadislerin hadis ilmi açısından değerlendirilmesi: Oş örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Aydar, H. (2009). *Kırgızistan'da din eğitimi ve Araştırma ilahiyat fakültesi*. Bişkek.
- Büyükalaca, O. N. (2003). *Kırgızistan'da din eğitimi ve Kırgızistan Müslümanları dinî idaresi* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Cumanov, M. (2009). *Ölköbüzüdüğü İslâm Colu*. Bişkek.  
<https://muftiyat.kg/maalyat/>, 02.10.2018.
- Kılavuz, M. A. & Pay, S. (2009). Kırgızistan'da bir din eğitimi kurumu: Medreseler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 247-278.
- Kozukulov, T. (2017). Kırgızistan'da devletin din siyaseti. *Akademik Hassasiyetler*, 4(7), 85-104.
- Kozukulov, T. (2005). Tarihi süreçte Orta Asya ve Kırgızistan'da din siyaseti ve eğitimi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 167-182.
- Malikov, K. & Usualiev, E. E. (2009). Musulmanskaya obşına Kırgızstana i političeskiy proses v strane: podhodı k gormanizatsii otnoşeniye mejdu gosudarstvom i religiey. Bişkek.
- Mejdunarodniye Normı (2010). Po Obespeçeniye Svobodı Sovesti İ Veroisposedaniya. Zakonadatelniye İ Normativno-Pravoviye Aktı Kırgızskoy Respubliki Reguliruyuşie Sferu Religii. Oş, 2010.
- Yusubov, E. (2016). *Kırgızistan'da din eğitimi* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

## EXTENDED ABSTRACT

After living for about 70 years under the ruling of Soviet Union, Kyrgyzstan proclaimed its own independence in 1991. With the gaining of its independence, a new period has begun in relations between state and religion as well as other fields. One of the most important developments in terms of non-official religious education is that “Religious Office for Kyrgyzstan Muslims” was established in 1993.

Although Religious Office for Kyrgyzstan Muslims has many duties and responsibilities, one of the most important duties is to carry out the services of mosques. Indeed, since the time of the Prophet Muhammad mosques and *mascids* (small mosques) have become the most important places in Islamic societies. For mosques give services all people without making any discrimination in terms of age, sex, socio-economic condition, race and etc. In addition to the religious services, one of the most important duties of the mosques is to give contribution to the religious education of Muslim people. This situation is much more important than other nations for Kyrgyz people. The reason is that Kyrgyz people have been deprived of religious education for a long time, and their schools do not offer any official religious education to the students, thus people take religious knowledge largely from mosques. Another important aspect of the mosques is that they exist all areas of the country. While before the independences, there were only 39 mosques in the country, as of 2018 there were 2838 mosques. Out of these mosques 2457 have been registered by state. Other mosques have not been registered yet.

However, vocational proficiencies and educational levels of imams are important as well as the number of mosques and their physical constructions. For the way of taking advantages



from mosques depends on imams' qualifications served over there. Religion cannot explain itself to people; it is understood by people who take religious education. Thus, to say the men of religion means the quality of religious understanding at that community. If they have sound and qualified religious education, they can present a true religious knowledge to the people.

Thus, the aim of this article is to investigate vocational proficiencies and problems of imams and then give some suggestions for doing much better duties in Kyrgyzstan. For this purpose, a field research has been done for imams in Kyrgyzstan. In this research, a questionnaire was conducted to 206 imams, in addition, seven districts were visited and some interviews were done by some imams and *kazıs*.

According to some results from the project, it is seen that both the number of mosques and number of people attending to the mosques have increased day by day. When looking at the mosques from point of physical construction, except ablution places, it is not seen any problems. A great majority of imam's work at rural area and the great of majority of imams' age average (80 percent) is at 35. Although most of them graduated from *madrasas* and Islamic University, there is no an official religious education program and appointment criteria for being imam at mosques in Kyrgyzstan. Since the profession of religious services at mosques is not seen as a prestige profession due to the economic reasons, they take insufficient education in Islamic and other subjects. For example, for about 60 percent of imams have just 20 pages memorized from the Qur'an. The other important result from the research is related to the missionary activities. Both the missionary activities have decreased rapidly in the country and the numbers of churches have also declined more and more especially in the area of Batken, Celalabad and Narın. As to the religious congregations, the most active and effective religious congregation is *Tebliğ Cemaati*. However, there are some critics for it. The most important critics towards this congregation are that they indoctrinate faith and religious practices to people but they do not give importance on science/learning. This may cause people some problems in course of time. Another result is that great majority of imams are happy from their jobs.

Thus, both knowledge gained by questionnaires and information taken through field research have been evaluated at the computer, and tables have been created based on the questions of questionnaire. In order to reach more knowledge about this issue, much more and detailed research should be done.